

DE FRIESE LUTHERAAN

Toen Franciscus in Bevagna was, preekte hij voor veel vogels. Zij rekten hun hals uit, spreiden hun vleugels, openen hun beken raakten zijn pij aan. Dat zagen zijn gezellen die op de weg wachtten. (Legenda Major – Vita beati Francisci XII.3)

**Contactblad voor de lutheranen in Friesland, uitgegeven
door de Evangelisch-Lutherse gemeente Leeuwarden-
Harlingen nr. 92,2 juni, juli, augustus, september 2025**

IN DIT NUMMER

Is "Us Ferlosser" in Harlingen geboren?	4
kerkdiensten	5
van de diaconie	6
in memoriam	7
pastoralia	9
van de kerkrentmeester	10
wees wel gefeliciteerd	11
uit de kerkenraad	13
buitendag	15
800 jaar zonnelielied	16
leren van luther	18
terugblik	19
kring Harlingen	23
colofon	31

De Friese Lutheraan liever digitaal ontvangen?

Om digitale verzending mogelijk te maken hebben wij uw e-mailadres nodig. U schrijft een e-mail naar de ledenadministrateur: kerkrentmeester.westerbeek@gmail.com

In de e-mail dient te staan: uw naam, adres en woonplaats.

Ook dient u te vermelden of u De Friese Lutheraan alleen digitaal of zowel op papier als digitaal wenst te ontvangen.

Uw digitale privacy blijft geheel gewaarborgd omdat uw e-mailadres wordt opgenomen in het kerkelijk registratiesysteem dat voldoet aan alle wettelijke eisen.

Kopij voor 'De Friese Lutheraan' te adresseren aan: Redactie 'De Friese Lutheraan' , Nieuwe Oosterstraat 28, 8911 KN Leeuwarden
Of: email: luthers@xs4all.nl

U kunt kopij voor nummer 92,3 insturen tot 6 september 2025
wat daarna binnenkomt gaat naar nummer 93,1 2026

Wilt u een artikel uit dit nummer overnemen, geheel of gedeeltelijk?
Wees dan zo vriendelijk vooraf contact op te nemen met de kerkenraad.

is “Us Ferlosser” in Harlingen geboren?

door ds. Jan van Twist

Het is al een aantal jaren geleden dat Helena en ik een bezoek brachten aan het plaatselijk museum van Heerenveen. Daar zagen we hetzelfde beeld van Jezus als dat wat iedere zondag op de altaartafel staat in onze Lutherse kerk. Maar daar stond het niet op een altaartafel maar op het bureau van Domela Nieuwenhuis. Op het informatie bordje stond dat dit beeldje tot aan zijn dood daar heeft gestaan.

Toen ik onlangs de biografie van Domela las, kwam de herinnering aan dat museum bezoek weer boven. En ik begreep, waarom Domela het beeld van Jezus altijd in de buurt had. In dit artikeltje voor de Friese Lutheraan wil ik de verbazing van toen verklaren. Om te beginnen kort een paar punten uit het leven van Domela weergeven zoals die in de biografie naar voren komen. Om tenslotte mijn inzicht weer te geven.

We kennen Domela vooral in Friesland als de pleitbezorger van de straatarme en rechteloze arbeiders. Hij kreeg de bijnaam Us Ferlosser of met een citaat uit het Nieuw Advertentieblad van Heerenveen (november 1882): “hij komt! Wie? Domela Nieuwenhuis!! De sociale domenij!!”.

Domela groeide op in een welgesteld gezin. De verwachtingen van de zoon waren hooggespannen. Hij ging theologie studeren en zou het verschoppen in het traditioneel orthodoxe milieu waarin hij opgroeide. Maar gaandeweg ontworstelde hij zich daaraan. Ook theologisch sloeg hij een andere weg in. De letterlijke lezing van de Bijbel als was het een geschiedenis boek ruilde hij in voor een meer symbolische uitleg zoals die vanuit Groningen werd gepropageerd. Op zijn laatste examen stelde

hij dat niet het geloof in, maar het geloof van Jezus navolgenswaardig, omdat hij het handelen hoger stelde dan de leer. Het deed er niet toe wat men geloofde, maar of men geloofde. De woorden van Domela veroorzaakte nogal wat deining in de examencommissie. Toch werd hij toegelaten tot het ambt van predikant in de Lutherse kerk.

Zo werd hij na afsluiting van zijn studie Luthers predikant in Harlingen. De gemeente was een wespennest, zo werd gefluisterd. Dat deerde Domela niet. De aard van de gemeente kon hem juist weleens aangesproken hebben. Deels bestond de kleine groep van ongeveer 53 volwas-

sen leden uit aanhangers van de orthodoxe stroming en van de moderne stroming. De eerst groep was de grootste en wortelde vooral in het volk. De tweede bestond voornamelijk uit de notabelen van de stad. Samen vormden zij wel een samenhangende gemeenschap. Misschien trok die samenstelling Domela juist aan? Wie oude foto's uit die tijd van Harlingen heeft gezien weet van de grote sociale tegenstellingen in de stad. Grote herenhuizen aan de Noorderhaven en in de straatjes daarachter kleine, vervallen woningen. De nieuwe dominee spoorde niet alleen de mensen aan om naar de kerk te gaan, nee hij sprak met de arbeiders hun probleem moeilijkheid om rond te komen met het karige loon dat zij ontvingen. Een rare dominee, oordeelde men. In die fase van zijn leven zette Domela zich vooral in de sociale gerechtigheid ter wille van de sociale vrede. Hij heeft in Harlingen in dat ene jaar dat hij er predikant was zijn spoor wel getrokken. Vanuit zijn groeiende sociale inslag raakte hij betrokken bij de internationale arbeiders beweging, waar een van de kerkenraadsleden actief in was. Zij en anderen, waaronder ook de rijkere gemeenteleden spanden zich in uit barmhartigheid om het lot van de arbeiders te verbeteren. Zo bemiddelde Domela in een stakingsconflict. Een citaat van Domela toont zijn motivatie: "Geen oproerig handelen zij ons doel; maar broederlijk de handen in één geslagen, met het oog op Hem die ons reeds voor eeuwen het loon van den arbeid heeft toegezegd". Hij was dus niet uit op opstand of revolutie. In tegendeel, hij zocht naar een eerlijk compromis. Slechts een jaar was hij predikant in Harlingen, toen Domela vertrok naar Beverwijk. In die periode groeide de sociale betrokkenheid van Domela. Wat in Harlingen gezaaid was deed hem verder van het instituut kerk weg groeien. Tenslotte legde hij het ambt van predikant neer om al zijn kracht en energie in te zetten voor de verbetering van de leefomstandigheden van de arbeiders, niet alleen in Friesland, maar in heel Nederland en verder in Europa. Van sociaal democraat via revolutionair socialist kwam hij tenslotte in anarchistisch vaarwater terecht. Of het afscheid van de kerk ook betekende dat Domela zijn geloof los liet, is een vraag die niet zo eenvoudig te beantwoorden is. Zijn biograaf, Jan Willem Stutje formuleert het als volgt: "Vervolgens leerde Domela...de menselijkheid van Jezus kennen en hem te volgen, vooral in zijn broederschap met de armen en uitgestorvenen. En tenslotte ontdekte hij de menselijke autonomie, waardoor hij niet in navolging van Jezus maar in verbondenheid met Jezus de strijd kon aanbinden voor maatschappelijke hervorming". En dan is er dat Jezus beeld op zijn bureau. Wat betekent het dat Domela dat zijn leven lang bij zich had? Zelf denk ik dat Jezus altijd van betekenis is geweest voor hem. Maar juist de aandacht voor de sociale kant van het evangelie miste hij in de kerk. Daar stond de leer centraal. In die zin is hij trouw gebleven aan zijn inzet op het laatste examen.

Was hij een gelovig mens? Wie zal dat uitmaken? Jan en Annie Romein schrijven in Erflaters van onze beschaving: "Zijn nieuwtestamentische vergelijkingen zijn le-
gioen zijn niet zozeer op rekening van zijn vaderlijke omgeving, zijn theologische-
studie en zijn oorspronkelijk ambt te schrijven, als wel op die van het Jezus-ideaal,
dat hem altijd is blijven trekken als de pool de kompasnaald.

kerkdiensten		
Alle diensten beginnen om 10.00 uur tenzij anders aangegeven		
EC = Extra Collecte		
8 juni 2025 1 ^e Pinksterdag	ds. J. van Twist ROOD	
15 juni 2025 Trinitatis	Buitendag te Groningen	
22 juni 2025 1 ^e zo na Trinitatis	ds. J.D. Cremer GROEN	
25 juni Gedenkdag Augsburgse Confessie		
6 juli 2025 3 ^e zo na Trinitatis	ds. P.A. Crom GROEN	
20 juli 2025 5 ^e zo na Trinitatis	ds. Y. Hiemstra GROEN	Heilig Avondmaa EC
3 augustus 2025 7 ^e zo na Trinitatis	ds. A.E. Reichman-Scheffer GROEN	
17 augustus 2025 9 ^e zo na Trinitatis	ds. W. Boon GROEN	Heilig Avondmaal EC
7 september 2025 12 ^e zo na Trinitatis	ds. J.D. Cremer GROEN	
21 september 2025 14 ^e zo na Trinitatis	ds. R. Veenboer GROEN	
5 oktober 2025 16 ^e zo na Trinitatis	ds. O. Mulder GROEN	
19 oktober 2025 18 ^e zo na Trinitatis	ds. Y. Hiemstra GROEN	Heilig Avondmaal EC
31 oktober(donderdag) Hervormingsdag		

Kijk voor eventuele last minute wijzigingen, voordat u op pad gaat, op onze website www.luthersekerkleewarden.nl

van de diaconie

rooster extra collectes Lutherse kerk Leeuwarden

20 Juli	Ghana STOP KINDERARBEID IN DE VISSERIJ In Ghana werken naar schatting 20.000 kinderen en jongeren onder dwang in de visserij. In arme vissersplaatsen moeten zij vaak al jong meewerken. Ze zijn een makkelijke prooi voor handelaren, die hen soms tegen betaling en onder valse beloften bij hun families weghalen.
17 Augustus	Indonesië OPVANG VOOR STRAATKINDEREN In Indonesië leven nog steeds kinderen op straat. Sommigen helpen hun ouders bij de verkoop van kranten of etenswaren, Medewerkers van de organisatie Dreamhouse zoeken deze kinderen op straat op en kijken welke hulp ieder kind nodig heeft
19 Oktober	Israël JOODSE EN PALESTIJNSE KINDEREN SPELEN SAMEN Joodse en Palestijnse kinderen komen elkaar in het dagelijks leven bijna niet tegen. Door het gescheiden onderwijs in Israël weten ze niets over elkaars cultuur en gebruiken. Via het ontmoetingsprogramma van het Rossing Center leren Joodse en Arabische leerlingen uit de hoogste klassen elkaar kennen.
U kunt uw giften overmaken aan de Diaconie van de Lutherse Kerk, graag datum en project vermelden.NL46INGB0001235263	

De collecte van 17 augustus gaat naar een betere toekomst voor straatkinderen in Indonesië. Waar: In de Indonesische steden Yogyakarta (Java) en Kupang (Timor) leven nog steeds kinderen op straat. Sommigen worden door hun ouders meegenomen om op drukke verkeerspleinen te helpen bij de verkoop van kranten of etenswaren. Anderen worden hun lot overgelaten en moeten zichzelf zien te redden. De organisatie Dreamhouse

Medewerkers en vrijwilligers van Dreamhouse zoeken de kinderen op straat op. Via sport en spel leggen zij contact, leren de kinderen kennen en kijken welke hulp ieder kind nodig heeft. Ook legt Dreamhouse contact met de ouders om de thuissituatie te verbeteren. Zo verwijst Dreamhouse ouders van straatkinderen door naar organisaties, die hen helpen hun gezin financieel te kunnen onderhouden. Dreamhouse roept ouders op

hun kinderen niet de straat op te sturen, en moedigt kinderen en ouders aan om kinderen (terug) naar school te laten gaan.

in memoriam Dick Berveling

door da. Toos Reichman

Overleden op 13 april op achtenzestigjarige leeftijd

Toen er nog bloemen rond gebracht werden, leerden de bezorgers Dick kennen. Eerst in de Ielân in Sneek, daarna in de woonvorm De Tjalk in Sneek en tot slot in een aangepaste flat in Heerenveen. De woonplekken geen vrije keuze maar gedwongen door een agressieve vorm van de ziekte MS. In Heerenveen herkreëg Dick zijn broodnodige zelfstandigheid. De gecompliceerde zorg en ondersteuning werden aan huis geleverd. De kerkgang was voor hem onmogelijk.

De naam Berveling klinkt vertrouwd voor een aantal onder ons. Zijn vader Dominee Berveling stond eerst in Stadskanaal, waar Dick geboren werd maar heeft lange tijd in Rotterdam gestaan. Broer Hans is geen onbekende voor velen. Zijn gezin woonde in IJlst en het echtpaar woont er nog steeds. Hans zat in de kerkenraad.

Dick werd geboren in een hecht Luthers gezin.

De ziekte MS kwam als een slag bij heldere hemel. Dick woonde toen met zijn gezin in Woudsend. Hij had een uitdagend beroep en genoot van zijn vak. Hij was een actief zeiler, voetballer en fietser. Wij kunnen ons niet voorstellen wat een enorme impact zo'n ziekte dan heeft op je leven.

Zoon Allard vertelde dat hij alleen herinneringen heeft aan een vader in een rolstoel. Foto's moeten hem vertellen dat hij ook bij vader op de fiets zat. Geen licha-

melijke acties, maar vooral bouwen met duplo en lego, spelletjes op de computer, spelen met Dicks elektrische trein. Samen naar de Thunderbirds, Mr Bean en dergelijke kijken.

In de bloei van je leven geen baan en wetend dat je in jouw toekomst steeds afhankelijker wordt van zorg.

Dick bleef geestelijk sterk ondanks moeilijke periodes waarin hij geconfronteerd werd met procedures en regelgeving die te algemeen waren en niet op hem toegesneden. Een bureaucratie waar wel óver hem gedacht en beslist werd, maar geen overleg mét hem was.

Dick heeft in allerlei cliëntenraden gezeten, in overleginstanties zowel plaatselijk, regionaal als landelijk om hier begrip voor te krijgen, zodat de regelgeving aangepast werd. Het kostte hem veel energie, maar hij kreeg er ook energie van als het ging zoals hij had doordacht. In Sneek en Heerenveen was hij een luis in de pels als het om toegankelijkheid met rolstoelen, scootmobiels enz. ging.

Na mijn emeritaat bleef ik met goedkeuring van een ieder hem bezoeken.

Ik genoot van zijn humor, bewonderde zijn inzet. Ik zag hoe geweldig het was dat hij zijn liefde voor zeilen weer op kon pakken in aangepaste boten. Hoe hij nu naast het Abe Lenstra stadion wonend, van een voetbalwedstrijd kon genieten.

Het liefs met Allard, zijn zoon, of een goede vriend. Wat ik zeer ontroerend vind is, dat mensen ondanks dat hun huwelijk niet langer gaat, elkaars allerbeste vrienden blijven. Jeannette ondersteunde Dick door dik en dun.

De laatste tijd waren de bezoeken van de drie kleinkinderen momenten met een gouden randje. Van en mogen genieten zonder zorgen; een groot geschenk. Aan speelgoed bij opa geen gebrek. Dick maakte ontzettend mooi houten speelgoed in Sneek op de Wurkwinkel, waar hij ook schitterende schilderijen maakte.

Dick werd met een dubbele longontsteking opgenomen in het ziekenhuis. Opname in een verpleegtehuis hing boven zijn hoofd. Dat is hem Godzijdank bespaard gebleven. De angst om daar ~~weer~~ het stuur weer uit handen te moeten geven was groot. Nu reed hij zelfstandig zijn laatste rit van het ziekenhuis naar het Hospice. Daar heeft hij afscheid kunnen nemen van allen die hem lief waren.

Voor het gezin van Allard en Jeannette met hun partners was het een zware tijd.

Maar wat heb ik een respect voor de wijze waarop ze het gedaan hebben.

Nu geldt voor hen de woorden van de multiculturele Kahil Gibran die voor Dick heel essentieel waren.

Wie acht wie maakt zichzelf breekt zichzelf?

Kracht en zwakheid, ze zijn er beide: macht en onmacht, wil en onwil, wie ontmoet ze niet?

Leven is balanceren, balanceren op de lijn die rust in de handen van jezelf, van mensen om je heen.

Wie hier evenwicht vindt, mag van geluk spreken.

En wie dat niet redt?

Gelukkig is de mens die medemensen vindt, die hem niet laten vallen. Gelukkig is de mens, want de Eeuwige zal die mens niet in alle eeuwigheid niet laten vallen. We hebben Dick uit handen gegeven aan het mysterie van het LEVEN.

pastoralia

door da. Toos Reichman

Nu de Lutheraan een aantal keren per jaar verschijnt, is het nog moeilijker in het nu met elkaar mee te leven. Het kan zijn dat we iets vertellen en dat de betreffende persoon al lang weer beter is of helaas na het typen van dit stukje is overleden.

Zo is Tineke Westerbeek al een poos geleden geopereerd.

De operatie is geslaagd en ze is van haar nekhernia bevrijd. Maar dat wil nog niet zeggen dat ze alles weer kan doen. Wat ze wil en wat ze kan vallen niet altijd samen. Dat ondervindt ze pas achteraf. Dus nog steeds sterkte.

We misten Hans en Erna Westra een langs tijd in de vieringen. Soms is het op oudere leeftijd heel moeilijk om van ongemakken af te komen. Een arts vertelde me een keer dat als je wat mankeert, de kerkdienst niet prettig is. En dat beaamt iedereen die daar ervaring mee heeft. De angst dat een aandoening chronisch kan worden is soms groot. We wensen Hans dan ook een definitief herstel toe.

Eddy Prozee is terug uit het ziekenhuis. Hij brak zijn heup. Nu verblijft hij in de Hofwijk in Leeuwarden voor revalidatie. Het blijft een spannende, vermoeiende en onzekere tijd voor voor hem en iedereen om hem heen. We leven graag met jullie mee.

En wie weet is zijn er nog meer zorgen, die we niet weten. Bel of mail graag Anne Bakker dit wilt delen of als u bezoek wilt hebben van Yvonne Hiemstra, onze pastorale werkster, die we nu beter kennen omdat ze ook bij ons voorgaat.

Wij horen/zien graag van u!

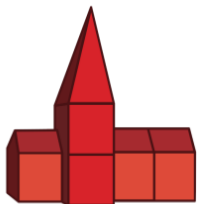
van de ouderling - kerkrentmeester

door Willem Jan Westerbeek

Beste mensen,

De gemeenschap van de kerk is een groep mensen die zich tot elkaar voelen aangetrokken om heel erg uitlopende redenen.

Actie

Kerkbalans

Maar het samenbindende element is het geloof in God en zijn omkijken naar de mens. Echter dat gaat niet vanzelf. In de eerste plaats wordt van tijd tot tijd aan u gevraagd te helpen om activiteiten mogelijk te maken.

Maar daarnaast is er vaak ook wat geld nodig. Daarvoor hebben we de actie kerkbalans gehouden. Voor uw bijdragen wil de kerkenraad u hartelijk bedanken. Enkele mensen hebben een extra gift gedaan speciaal voor Kerkbalans, anderen hebben hun maandelijkse bijdrage verhoogd heel hartelijk dank daarvoor.

Daarnaast willen we u hartelijk bedanken voor de giften die u geeft als dankbaarheid rond uw verjaardag. Het is hartverwarmend om te zien dat we als kleine gemeenschap ook in onze gaven de gemeente willen dragen.

Solidariteitskas

De solidariteitskas is een fonds van de PKN waaruit gemeenten worden geholpen die hulp nodig hebben op financieel gebied. Dit is een belangrijk solidariteitsfonds binnen de PKN. Elk jaar vraagt de PKN hier een bijdrage voor. Zou u deze zomerperiode ook een extra gift willen doen aan dit Fonds?

Dit kan door uw bijdrage over te maken op: Evangelisch-Lutherse kerk, Leeuwarden-Harlingen, NL91 INGB 0000 8256 95, onder vermelding van "Solidariteitskas 2025"

Uitleg collectes.

Tijdens de eredienst zijn er veel vragen over de collectes vanaf 1 januari 2025. We hadden het systeem van 1 x een tussencollecte (voor de diaconie), soms een extra collecte (voor een diaconaal doel buiten de eigen gemeente) en 1x een deurcollecte (voor de kerk).

De kerkenraad heeft dit veranderd in 3 collectes in elke dienst.

De eerste collecte (de oude tussencollecte) is nu voor de eigen **diaconie** en tijdens de avondmaalsvieringen gaat deze collecte naar een diaconaal doel buiten de eigen gemeente.

De tweede collecte (De oude extra collecte) gaat naar het **(crisis)pastoraat** door middel van bezoekwerk. Hiervoor zijn afspraken gemaakt dat onze diaken A. Bakker deze inzet coördineert. Schroom niet contact met hem op te nemen.

De derde collecte (De deurcollecte) is en blijft voor de **kerk**. Dit geld wordt gebruikt voor het kerkgebouw, de kosten van de erediensten, maar ook van verzekeringen etc.

Door de collectes op deze wijze op te splitsen heeft de kerkenraad een beter zicht op waar u als kerkganger de nadruk op wilt leggen bij uw giften in de eredienst.

Tot slot nog even een paar woorden over de toekomst van onze gemeente. Een ouderling kerkrentmeester is weliswaar geen pastor, maar toch.....

Blijf elkaar opzoeken en deelnemen aan de erediensten. Uw bezoek wordt op prijs gesteld als teken van verbondenheid. Ook als u al jaren alleen maar het kerkblad leest, weet dat u welkom bent. Of je oud of jong bent we willen een gemeente zijn met een luisterend oor.

Om die verbinding met elkaar te zoeken en aanwezig te zijn in onze omgeving is het eerste doel. En één van de zaken die daar heel belangrijk is, zijn de financiën. Daar lijkt het goed mee te gaan, in de uitgaven zitten wat meevallers. Ditzelfde geldt voor de inkomsten.

Huwelijksjubilea

Periode Juni 2025 t/m september 2025

Wij wensen u en uw partner van harte geluk:

Datum jaar

		Dhr en Mevr E.T. Prozée-A.W.A. Nieuwenweg
7-6-2025	63	Carolinenburg 17, 8925CA LEEUWARDEN
		Mevr. M.C.H. Heydenrijk-Stillebroer,
9-7-2025	65	Fiifgeawei 28, 8626GB OFFINGAWIER
4-9-2025	55	Mevr. M. Lutz-Honders, Voorstraat 87, 9291CE KOLLUM

Nota Bene: onze ledenadministratie bevat alleen gegevens over de partner waarmee een lid getrouwd is als deze zelf ook lid is. Als dat niet zo is, dan weten wij niet wie de andere gelukkige jubilaris is.

VERJAARDAGEN 70-PLUSSERS

Wij wensen u van harte geluk:

Datum	Naam, Adres
4-6-2025	Mevr. A.E. Scheffer, Boskleane 10, 9255JH TYTSJERK
5-6-2025	Dhr. D.W.B. Masselink, Badweg 21, 9161AT HOLLUM
8-6-2025	Mevr. B.M. Straatsma-Brouwer, Burgemeester Falkenaweg 14, 8442LD HEERENVEEN
16-6-2025	Mevr. M. Lutz-Honders, Voorstraat 87, 9291CE KOLLUM
22-6-2025	Mevr. M. Hoekstra-Broersma, Woudvaartkade 14, 8606XT SNEEK
2-7-2025	Dhr. A.M. Gramsma, Krommezijl 88, 8939AW LEEUWARDEN
6-7-2025	Mevr. E. Huxdorff, Voorstreek 27 a, 8911JJ LEEUWARDEN
11-7-2025	Mevr. T. Westra-Kiemel, Heggewinde 89, 8935PR LEEUWARDEN
30-7-2025	Mevr. L. Sibrandi, Dragoonsplein 31, 8923AD LEEUWARDEN
31-7-2025	Dhr. R.H. Berveling, Croleskwartier 21, 8651HB IJLST
12-8-2025	Mevr. E.K. van der Veer-Weingärtner, Auke Stellingwerfstraat 12, 8921NW LEEUWARDEN
14-8-2025	Mevr. G.C. Kikkert-van der Burg, Dr. Jacob Botkeweg 176, 8935AD LEEUWARDEN
16-8-2025	Mevr. A. Beckerman, Steile bank 25, 8531MA LEMMER
28-8-2025	Mevr. I.K. Postma-Kamrud, Staniasingel 11, 9062GL OENTSJERK
29-8-2025	Dhr. H. Postma, Staniasingel 11, 9062GL OENTSJERK
29-8-2025	Dhr. C.J. van der Meer, Noordoostersingel 31, 8861HM HARLINGEN
5-9-2025	Mevr. H.E. Dinkla-Grootveld, Bogermanstraat 28, 8561 BL BALK
8-9-2025	Mevr. J.W. van den Bold-Fransen, Fugelikkers 16, 8711DB WORKUM
11-9-2025	Mevr. A. Bos-Geertsma, Wimerts 38, 9204GL DRACHTEN
12-9-2025	Dhr. J. Visser, Kotterstraat 26, 8862ZM HARLINGEN
12-9-2025	Mevr. S.R. Schadé-Fransen, Wissesdwinger 19, 8911ER LEEUWARDEN
16-9-2025	Mevr. G.M.S. Rude, Jan Lievensstraat 120, 8932BH LEEUWARDEN
17-9-2025	Mevr. A.S.L.T. Huijsing-Ohm, Jansoniusstraat 4 665, 8934BM LEEUWARDEN
19-9-2025	Mevr. M. Maurer-van der Zwaag, Barte 22, 8502CH JOURE
23-9-2025	Mevr. A.W.A. Prozée-Nieuwenweg, Carolinenburg 17, 8925CA LEEUWARDEN
24-9-2025	Mevr. K. Kuipers-de Beukelaar, Schoolstraat 166, 9251ED BURGUM

Samenwerking en gebouwen

Binnenkort zitten we als kerkenraad samen met de Vrij Evangelische Gemeente van Leeuwarden. Daarnaast kijkt de kerkenraad of we de banden met de Remonstrantse gemeente in Leeuwarden verder uit kunnen breiden. Echt gemeenten met een andere geestelijke kleur, maar het aan elkaar snuffelen tijdens de week van het gebed en de vespervieringen in de stille week smaken naar meer!

Een andere wijze van samenwerking zoeken we met het Luther museum Amsterdam. Het eerste resultaat was de fototentoonstelling "Lutheranen in Beeld". Dit wil de kerkenraad verder uitbreiden in overleg met het Museum. Wordt vervolgd..... Over de gebouwen is op dit moment niets te melden. We zoeken nog steeds naar een betere benutting van de kosterij, zodat de gebouwen meer gaan bijdragen aan de financiële toekomst van de gemeente. Hiervoor zijn gesprekken gaande met de projectleider van duurzaam luthers en een architect.

In het kader van samenwerken heeft er 25 maart 2025 een gesprek plaatsgevonden tussen de Evangelisch Lutherse Gemeentes van Groningen, Oost-Groningen en Zwolle bij ons in Leeuwarden.

De avond verliep in goede sfeer, maar hier en daar waren er ook antwoorden die we liever niet hadden gehoord. Bijvoorbeeld: Bestuurlijke samenwerking over de Lutherse lijn zit er op dit moment niet in. Wellicht moet Leeuwarden het toch gaan zoeken bij een gemeente in de buurt binnen de PKN. Een belangrijke voorwaarde is een levende gemeente te zijn. Als dit niet meer kan afscheid nemen en je kracht elders inzetten is een advies. Breng het viere van de Lutherse traditie in. De conclusie van de kerkenraad is: We zijn kwetsbaar, daar zijn we ons van bewust, De volgende punten zijn als vervolg in de notulen terecht gekomen :

- Landelijke steun blijft nodig. Leeuwarden lost dit niet alleen op.
- Jeugd is belangrijk. Als dit niet meer uit eigen achterban komt, zie dan op een andere wijze verbinding te maken. Bijvoorbeeld groepen van buiten de kerk.
- We zien elkaar weer op 15 juni op de buitendag bij ELG Groningen. Het thema is vrouwen rond Luther.
- De **buitendag is in 31 mei 2026** bij ELG Leeuwarden-Harlingen.
- 9 september zijn we in deze samenstelling weer samen in Pekela.
- Er ligt een uitnodiging om in 2026 door "Leeuwarden" een reis naar Berlijn te organiseren. Wat zou het mooi zijn om hier gezamenlijk invulling aan te geven. Tijdens de vergadering wordt geopperd hier een Bonhoeffer reis van te maken. Bij-

voorbeeld Leeuwarden coördineert de reis en er wordt in de 5 gemeenten een activiteit georganiseerd als opmaat. Ook wordt in de 5 gemeenten gekeken wie mee zouden willen gaan. Wie zou willen helpen bij dit voorprogramma?

Er wordt al volop nagedacht over een vrolijk programma voor **Hervormingsdag, 31 oktober**. Dus noteert u die datum al vast in uw agenda.. De volgende gemeentebijeenkomst zal zijn op **19 oktober**.

Ledenadministratie

Overleden

24-04-2025 Dhr. D.A. Berveling, Nieuwburen 168, 8442CV HEERENVEEN

Verhuisd

Mevr. M.E. Leene is verhuisd van Hoofdweg 146, 8474CL OLDEHOLTPADE naar Singel 11, 8421PC OLDEBERKOOOP

Dhr. W. Jousma is verhuisd van Kerkstraat 3, 3413MP JAARVELD naar Dorpsstraat 49, 1546LE JISP.

Dhr. S.P. Kikkert is verhuisd van De Mieden 6, 9062HK OENTSJERK naar Stoeldraaijerstraat 60, 9712BX GRONINGEN.

Fam. Schijveschuurder is verhuisd van Turfkade 12, 8701JK BOLSWARD naar Zonneweide 29 A, 9231BC SURHUISTERVEEN.

Tsjerkepaad 2025 VRIJWILLIGERS GEVRAAGD

Met Tjerkepaad gaat onze deur ook weer open op de **zaterdagmiddagen van 3 juli tot en met 13 september** van 13.30 – 17.00 uur voor bezichtiging, het branden van een kaarsje.

Het thema dit jaar is *Levende stenen*. Naast onze beelden van de restauratie is ieder verhaal over de geschiedenis welkom! Er komt ook weer een tentoonstelling. Dit jaar staan de schilderijen van Femke Fennema, de dochter van Afke en Durk centraal. Zij krijgt podium als beginnend kunstenaar.

Hiervoor zijn per zaterdagmiddag 2(voor de veiligheid) vrijwilligers nodig. Wilt u eens ervaren hoe het is om op zaterdagmiddag bezoekers over onze mooie kerk te vertellen? Leuke gesprekken met de bezoekers? Meldt u dan aan voor een zaterdagmiddag "Tsjerkepaad". Hoe meer aanmeldingen hoe beter. Achter in de kerk komt een intekenlijst waarop u zich kan inschrijven, maar emailen kan ook: luthers@xs4all.nl

THEMA

Vrouwen rond Luther

Dit sluit aan bij een volgende tentoonstelling van het Luther-museum.

Bij de vrouwen rond Luther neemt Katharina van Bora een prominente plaats in.

Advies: per trein of gebruik maken van P+R

Er komt een intekenlijst achter in de kerk

Of aanmelden bij één van de kerkenraadsleden

PROGRAMMA

- 10.00 uur kerkdienst met avondmaal en cantorij.
- 11.15 uur koffie na de dienst, met zelfgebakken koekjes erbij
- 12.15 uur Stadswandeling in verschillende groepen
 - Één voor kinderen
 - Een over kunst in de stad
 - Een bijzonder korte voor mensen die niet zo ver kunnen lopen
 - Vervoer voor wie slecht ter been zijn
- 13.15 uur lunch uit Katharina's keuken
- 14.15 uur korte inleiding bij het thema
- 14.30 uur Workshops
 - Bezoek aan Katharina's bierbrouwerij – bierproeverij door Nick Everts
 - Met Elisabeth Kreuziger een lied maken
 - Met Katharina tuinieren – een klein tuintje maken
 - Aan de slag met drukwerk
 - Iets meditatiefs – labyrint lopen

door de ogen van hedendaagse kunstenaars

Franciscus van Assisi

800 jaar
ZONNELIED

**E
X
P
O
S
I
T
I
E**

Bernadet van Amstel
Bo Athmer
Stefan Belderbos
Guido van den Berg
Aafje Bouwer
Pietie Buijs
Thomas Burger
Paula Deutekom
Gerard Dijkstra
Albert Drijver
Lucas Foekema
Tina de Groot
Tsjèbbe Hettinga
Hilde Hoving
Ida Jorna
Deja Koopmans
Lydia Kruiper
Hendrik Langhout
Garda Meerdink
Alina Pennaertz
Sandra Rehmeier
Wim Reimert
Wilma Tiemersma
Peter Vermaat
Fokke Veurman
Project Vitusparochie
Jan Martien v. Welie
Syds Wiersma
Monique Wijffels
Anne Woudwijk
Baukje Ypema

8 juni t/m 6 juli
woensdag | zaterdag | zondag
vrije toegang, gift welkom

14.00 - 17.00 uur
Dominicuskerk
Harlingerstraat 26

Het **Zonnelied** (Italiaans: Cantico del Frate Sole) is een gebed uit de rooms-katholieke traditie geschreven door de heilige Franciscus van Assisi. Dit is het eerste lied dat in het Italiaans (in een Umbrisch dialect) werd geschreven.

Franciscus schreef dit gebed aan het einde van zijn leven vermoedelijk in de lente van het jaar 1225, toen hij zwaar ziek lag in San Damiano en de pijnlijke tekenen van stigmata vertoonde. Het Zonnelied bezingt de schepping in termen van broeder en zuster. Opmerkelijk is dat hij in het loflied niet alleen de mooie aspecten van de schepping weergeeft, maar ook ziekte en zelfs dood een plaats in het leven van de christen weet te geven.

Passage uit het *Zonnelied* op de Hartebrugkerk in Leiden (2023)

De tweede encycliek van paus Franciscus (2015) heeft als titel *Laudato Si'*, naar de begintekst van de coupletten.

Het Zonnelied

Allerhoogste, almachtige, goede Heer,
van U zijn de lof, de roem, de eer en alle zegen.
U alleen, Allerhoogste, komen zij toe
en geen mens is waardig uw naam te noemen.
Wees geprezen, mijn Heer met al uw schepselen,
vooral door mijnheer broeder zon,
die de dag is en door wie Gij ons verlicht.
En hij is mooi en straalt met grote pracht;
van U, Allerhoogste, draagt hij het teken.
Wees geprezen, mijn Heer, door zuster maan en de sterren.
Aan de hemel hebt Gij ze gevormd, helder en kostbaar en mooi.
Wees geprezen, mijn Heer, door broeder wind
en door de lucht, bewolkt of helder, en ieder jaargetijde,
door wie Gij het leven van uw schepselen onderhoudt.
Wees geprezen, mijn Heer, door zuster water,
die heel nuttig is en nederig, kostbaar en kuis.
Wees geprezen, mijn Heer, door broeder vuur,
door wie Gij voor ons de nacht verlicht;
en hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.
Wees geprezen, mijn Heer, door onze zuster, moeder aarde,
die ons voedt en leidt,
en allerlei vruchten voortbrengt, bonte bloemen en planten.
Wees geprezen, mijn Heer, door wie omwille van uw liefde
vergiffenis schenken, en ziekte en verdrukking dragen.
Gelukkig wie dat dragen in vrede,
want door U, Allerhoogste, worden zij gekroond.
Wees geprezen, mijn Heer, door onze zuster de lichamelijke dood,
die geen levend mens kan ontvluchten.
Wee hen die in doodzonde sterven;
gelukkig wie zij in uw allerheiligste wil vindt,
want de tweede dood zal hun geen kwaad doen.
Prijs en zegen mijn Heer,
en dank en dien Hem in grote nederigheid.

Leren van Luther 2025 -2026**1^E BIJEENKOMST 8 oktober 2025 aanvang 19.30 uur**Je laten lezen door de Bijbel als 'Levend Woord'

Geen paus, geen concilie, geen traditie, geen confessie, maar Luther vormde 'grammatica' (nauwkeurig lezen) in combinatie met de basis voor het verstaan van de Schrift. Waarin verschilt hij van de middeleeuwse traditie van Bijbel-interpreteren en wat kunnen we er nu mee?

Online: 8 januari 2026

2^E BIJEENKOMST 22 oktober 2025, aanvang 19.30 uurAandachtig lezen: Luthers ontdekkingen

Toen Luther begreep dat met 'gerechtigheid' en 'beking/omkering' iets heel anders bedoeld wordt dan wat hij altijd dacht, leek het, zo schrijft hij, alsof hij "door openstaande deuren waarlijk het paradijs binnenging". Hoe kan aandachtig lezen ook ons begrip van de boodschap veranderen?

Online: 22 januari 2026

3^E BIJEENKOMST 5 november 2025, aanvang 19.30 uurMoeilijke teksten

Hoe kun je omgaan met lastige teksten in de Bijbel, zoals vreselijke passage over geweld of over de 'ondergeschikte' rol van de vrouw? Hoe ging Luther daarmee om? Waarom noemde hij de Jacobusbrief een "strooien brief" en hoe interpreteerde hij passages over Gods toorn en straf?

Online: 5 februari 2026

4^E BIJEENKOMST 19 november 2025, aanvang 19.30 uurDe Bijbel in het persoonlijke leven

Luther is eigenlijk altijd een kloosterling gebleven voor wie het biddend lezen van de Bijbel dagelijkse praktijk was. Wat is die Lectio Divina en hoe kan deze kloosterlijke praktijk ons helpen om vanuit de Bijbel een persoonlijke spiritualiteit te ontwikkelen? Wat betekent de Bijbel voor ons als we worden aangevochten door twijfel of te lijden hebben onder ziekte en verlies?

Online: 19 februari 2026

De bijeenkomsten te **Leeuwarden** omvatten vier avondbijeenkomsten van 19.30 uur -21.00 uur. Lutherse kerk, Nw. Oosterstraat 28 – 30, 8911 KN Leeuwarden
Deelnemers hebben de beschikking over een zorgvuldig samengestelde reader (pdf of kopie) met een selectie van paragrafen uit Luthers werk en aanvullende hedendaagse teksten. Deelname kost slechts € 20,- per persoon Zie ook onze website www.luthersekerkleeuwarden.nl . **Aanmelden:** email: luthers@xs4all.nl

Terugblik op activiteiten van de afgelopen periode:

We hebben veel mooie dingen achter de rug. De tentoonstelling in de kerk van Lutherse Portretten wordt vervolgd met een portret uit onze eigen gemeente. Dat doen we rustig aan; eentje tegelijk.

Hoe word je Luthers(n.a.v. de tentoonstelling) Toos Reichman

Toen ik als niet-lutheraan voorging in de viering in Leeuwarden, weet ik nog als de dag van gisteren. Ik had - met behulp van Henk Postma -de lutherse liturgie zo goed mogelijk geoefend. Na afloop van de dienst gaf ik iedereen keurig een hand. Iemand zei: *Dat is geen lutherse overdenking of preek*. Eerst was ik wat overdonderd. Toen zei ik dat ik blij was met de opmerking. Ik vroeg of hij mij dan een keer wilde vertellen, wat de overdenking tot een lutherse maakt. Ik was ten slotte een groentje op luthers erfgoed. De persoon is er nooit weer op teruggekomen. Op de opleidingen was het wellicht niet tot mij doorgedrongen dat de Bijbel heel anders geïnterpreteerd werd door lutheranen. De persoon in kwestie was generaties lang geboren en getogen luthers. Het maakte me nieuwsgierig hoe gemeentelieden bij de lutherse gemeente waren gekomen. Als ik Henk en Ingjerd niet gekend had, was ik nooit een lutherse dominee geworden.

Bij kennismaking met de leden van de gemeente hoorde ik leuke verhalen over hoe een familie of een persoon luthers was geworden of ook hoe en waarom men de lutherse gemeente verlaten had. Bij het merendeel van de leden had de wieg in een luthers gezin gestaan. Maar de wiegen stonden niet allemaal in Nederland. Dat maakte het toch wel weer wat anders dan bij de andere protestantse gemeenten.

Er waren een aantal vrouwen die hun man in oorlogstijd (40-45) leerden kennen. De mannen waren te werk gesteld in Duitsland. Ik weet nog dat twee mannen mij vertelden: als zij niet gingen hun jongere broer voor hen in de plaats zou moeten gaan. Dat wilden ze absoluut niet. Ze werkten op gevaarlijke plekken, bijvoorbeeld in de oorlogsindustrie. 's Nachts luisterden ze angstig naar overvliegende vliegtuigen. Als de Engelsen bommen op hun fabriek zouden gooien, hadden ze het niet kunnen navertellen.

Voor liefde tellen geen grenzen. Ze ontmoetten hun geliefden. Ze kregen verering.

De vrouwen gingen na de oorlog met hun geliefden mee naar Leeuwarden. Zwanger of met een kleine baby. Een kinderwagen verlichtte delen van een zware voettocht. Dankbaar dat ze heelhuids het huis van hun man of verloofde bereikten.

Ja..... entoen.....

Ik zie in het oude Parkhoven "haar" nog voor me. Ze zei geen woord. Ik kende haar verhaal niet. Gelukkig ontmoette ik haar zoon. Hij vertelde me dat moeder weer zweeg en in het verleden leefde. De situatie, toen ze in Leeuwarden aankwam, herleefde ze weer. De angst weer uitgescholden te worden, de ongestuvrij (zachtjes gezegd) wijze waarop haar schoonouders haar ontvingen. Alle vrouwen hadden vergelijkbare verhalen. Hun huwelijken hielden stand. Ook in onze kerk werden ze argwanend bekeken. Eentje heeft haar kerkgang vol gehouden. Pas veel later kreeg men begrip voor hen. Voor eentje dus te laat. Hun mannen waren bij hen thuis in Duitsland goed ontvangen. Over politiek werd niet gesproken, want iedereen wist dat deze jongens gedwongen werden om in Duitsland te werken. De mannen hadden het mede kunnen uithouden door wat extra voedsel en zeker door de warme banden die er groeiden. Ik vermoed dat de jonge stellen niet hebben kunnen vermoeden hoe kil hun ontvangst zou zijn. Ondanks hun lutherse wieg hebben ze zich lange tijd als vreemden gevoeld. Hun geloof op de proef gesteld en hun ondersteund. (Wordt vervolgd)

Hoop voor de toekomst

Een studiedocument voor de vernieuwing van de joods-christelijke relaties.

In zes bijeenkomsten zijn we hier met elk hoofdstuk een aantal avonden aan de slag gegaan.

Taaie maar actuele kost. Het eerste hoofdstuk was een reflectie van de Lutherse gemeenschap op de geschiedenis van de relatie. Dat leverde verschillende reacties op: Waarom nu weer oprakelen, Simon Süß had dat al voldoende gedaan. En onder leiding van het presidentschap van Trinette Verhoeven excuses aangeboden en door de Evangelisch Lutherse Kerk Leeuwarden-Harlingen is dit ook in de Classis gedaan. Een andere gesprekspartner was blij dat dit gebeurd was, want zonder deze duidelijke distantiering van Luther zijn uitspraken was een lidmaatschap van de Lutherse gemeente een nogo geweest. De daarop volgende drie hoofdstukken bevatten duidelijke uitleg over het Jodendom de gemeenschappelijke grondslag. Waarbij hoofdstuk vier de vinger voortdurend op historische misstappen in de joods-christelijke relatie werden besproken. Het leverde veel reacties op: Deelnemers vertelden over individuele gesprekken met Joden. Iemand was zijn hele familie in WOII verloren en was tegen de twee staten oplossing. Een tweede persoon gaf aan een atheïstische jood te zijn, maar wel voor het eten te willen bidden omdat het bij de cultuur hoort. Maar niet bij iedereen was de opvoeding pro joods. En er werd door één van de gesprekspartners verteld dat hun trouwtekst Jeremia 29:11 was. Een van de moeilijke teksten in de Joods-christelijke verhoudingen. Tijdens een bezoek aan Xanten had iemand een foto genomen van

de muur tegenover de dom van Xanten. Hier was duidelijk te zien dat men de geschiedenis van 1096-1945 duidelijk onder ogen wilde zien. Een ander bracht een folder in die tijdens de wekelijkse demonstraties in Leeuwarden werden uitgereikt door "Friesland for Palestine". Tot slot was er iemand die een boek meenam waarin de met hakenkruizen versierde ketting van de Lutherse bisschop was afgebeeld. Al met al hele persoonlijke kleuren bij de hoofdstukken uit het document.

De laatste twee hoofdstukken waren ingewikkeld. Het lukte niet de nadruk strikt te leggen op de joods-christelijke relatie. Dat lukte niet zonder Gaza, Trump en de PVV ook in het gesprek te betrekken. Er waren krantenberichten van een Moslim vrouw die een pro-Israëliëse lezing wilde houden en een ander artikel waarbij een Syriër de VS werd uitgezet, terwijl joodse groepen hier tegen protesteerden. De grote vraag was hoe moeten we vandaag de dag als burgers het nieuws begrijpen en duiden? Welke media is nog betrouwbaar. Kan dit verhaal nog hoopvol eindigen?

Ja, dit document heeft ons verdieping en achtergrond gegeven om voor onszelf een invulling te geven als er een joods-christelijke gespreksrelatie ontstaat. Een ander leerpunt is dat we in het spreken over mensen altijd moeten waken dat de andere ontmenselijkt wordt. Want de Joods-christelijke relatie leert ons wat de gevolgen zijn als we niet met elkaar in dialoog blijven en elkaar niet meer zien als mensen.

Zowel de jood als de christen hebben, vanuit de tenach of de bijbel, de belofte op een hoopvolle toekomst van de Eeuwige.

Het was taaie kost die, ondanks de kleine wisselende groep, veel stof tot nadenken en goede gesprekken heeft geleid.

Waar ligt Jeruzalem? Willem Wilmink

*1. Mijn kleinzoon vroeg me op een dag
toen ik wandelde met hem:
"Opa, vertel me alstublieft,
waar ligt Jeruzalem?"*

*2. "Waar", zei ik, " ergens in een sjoel
met diep ontroerde stem
het Kol Nidrei gezongen wordt,
daar ligt Jeruzalem.*

*3. Waar het gezin dat sjabbes viert,
in Bonn of Nottingham,
zijn kippensoep in vrede eet,
daar ligt Jeruzalem.*

*4. Ook waar men 't groot verdriet herdenkt,
dat snap je later wel,
ook daar, Sam, ligt Jeruzalem.
Maar niet in Israël!"*

Kol Nidrei: een vergiffenis gebed voor alle niet nagekomen geloftes.
Wordt gezongen op de avond voor Grote verzoendag

Groene hoop doet leven

De groene kerk houdt overal in het land bijeenkomsten om geloofsgemeenschappen in beweging te komen voor de schepping. Er zijn een aantal bijeenkomsten geweest. Annelies en Toos zijn de mensen die hier al bij betrokken zijn vanaf het sluiten van het convenant op 10 oktober 2023. Sinds die tijd zijn er verschillende bijeenkomsten geweest waar de ELG L-H was vertegenwoordigd. Op 24 april was de halfjaarlijkse inspiratie-avond

in de Fontijn. Theo Mulder gaf een lezing getiteld "**Grûn**". En zaterdag 10 mei waren we te gast op het bedrijf van Theo Mulder rond de dag van de Aarde. De dag werd geopend door de Lutherse professor Mirella Klomp (1979), die dit jaar Theoloog van Nederland is. Ze reist in dit kader de 12 provinciën rond om verhalen op te halen over "**Grûn**". Het verhaal begon bij de schepping van de aarde "**Grûn**" en dat wij geboetseerd zijn uit "**Grûn**". Ondanks dat dit een bekende verbinding is: Uit stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren. Bracht ze deze koppeling via de microben in de grond en de microben in ons darmkanaal wel heel beelden op een nieuwe wijze bij ons op het netvlies. De lezing werd besloten door een koppeling te leggen tussen het heden en de denkbeelden van Augustinus. Het scheppingsverhaal is van alle tijden. Die tijd en ruimte van het scheppen gaat over het hier en nu. Denk maar aan het voortdurend geboren worden van schepselen. Maar als de grond zo dicht bij ons staat dan heeft dit consequenties: We zouden onszelf niet centraal moeten stellen, maar onze oorsprong; de grond. Groene hoop doet leven!

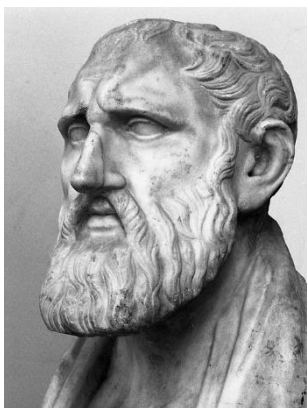
Verder waren er 5 workshops waarbij er 1 was over Fermenteren. Hier hebben we het verschil tussen Fermenteren en Composteren geleerd. Fermenteren blijkt een wijze te zijn die duurzamer is dan composteren.

Tot slot hebben we genoten van Kees Postumus en Henk van Glabbeek met hun programma Geloof en een hoop zonnepanelen. Veel elementen van de overdenking uit de ochtend komen terug. Daarnaast hebben we aan ECO-fitness gedaan en een duurzaamheidscanon geleerd. Al met al een inspirerende dag en heerlijke duurzame koffie en Thee! Misschien moeten wij daar als Evangelisch Lutherse gemeente ook maar aan geloven.....

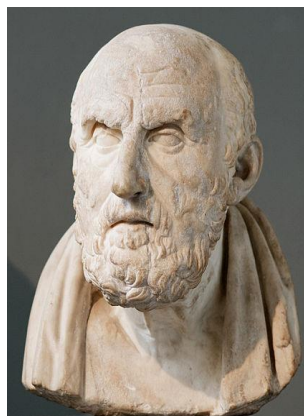
De Stoïcijnen, een kennismaking

Op 20 januari 2025 kwam de Kring Harlingen bijeen aan huis bij John Laker. Onderwerp van gesprek was de filosofie van de Stoïcijnen, wat behelst deze filosofie en hoe kijken we daar als Christenen tegenaan?

Keizer Marcus Aurelius (121 – 180 n. Chr.) regeerde van 161 tot 180 over het Romeinse rijk. Marcus Aurelius was een wijze bestuurder en een goed man; men zegt wel dat hij de laatste van de “vijf goede keizers was.” Een uitspraak van hem was: “De stoïcijn neemt het leven zoals het komt en klaagt niet, maar applaudiseert.” Wie waren die stoïcijnen en wat hun behelsde hun filosofie?

Zeno 334 – 264 v. Chr.

Chrysippos 277 – 206 v. Chr.

De Stoa of het Stoïcisme is een gedragfilosofie die rond 300 v. Chr. in Athene in het oude Griekenland is ontwikkeld door de filosoof Zeno. Het woord “stoa” betekent eigenlijk zuilengang. Als zodanig komen we dit woord “stoa” heden ten dage nogal eens tegen in kruiswoordraadsels. Het verwijst naar de zuilengalerij waar de filosoof Zeno zijn leerlingen onderwees. Het Stoïcisme leert dat mensen een deugdzzaam leven leiden door zinvol gebruik te maken van zaken die binnen onze controle liggen. Aan zaken die volledig buiten onze controle liggen kunnen we beter geen energie besteden, die dienen we met gelijkmoedigheid tegemoet te treden. Op die manier zal de mens gelukkiger worden.

Het Stoïcisme, ontstaan in Griekenland, is vrij spoedig overgenomen door de Romeinen en daar erg populair geworden. De verdere ontwikkeling geschiedde in drie fasen, die wel worden aangeduid met de Oude Stoa, de Mid-den-Stoa en de Jonge Stoa. Belangrijke vertegenwoordigers van het Stoïcisme in het Romeinse rijk waren Seneca, Epictetus en de hierboven genoemde kei-zer Marcus Aurelius.

Seneca († 65 n. Chr.)

Marcus Aurelius

Hoofdpijnen van het Stoïcisme

De Stoïcijnen zien hun filosofie als de aangewezen weg voor de mens om gelukkig te worden. Alles wat er in der wereld gebeurt staat van te voren helemaal vast, het heeft geen zin om je ertegen te verzetten maar de mens is vrij in zijn oordeel hierover. Je neerlegend bij de noodzaak der dingen maakt dat je niet echt geraakt wordt door persoonlijke rampen maar je kunt leren ermee om te gaan.

De stoïcijn legt zich erbij neer dat alles van tevoren bepaald is maar dat betekent niet dat hij een volslagen fatalist is. Hij kan wel degelijk actie nemen maar laat dat na als actie bij voorbaat geheel zinloos is. Dit element van hun filosofie schijnt voor de Stoïcijnen trouwens niet altijd even duidelijk geweest te zijn.

Er wordt wel gezegd dat de Stoïcijnen niet vatbaar zijn voor emotie en zich altijd onaangedaan opstellen. Dat is niet het geval: de Stoïcijn kent als ieder mens emotie maar laat zich er niet door meeslepen. Want emotie komt slechts tot stand als gevolg van een onjuist, niet rationeel, oordeel. Een Stoïcijn leeft nadrukkelijk in het heden en probeert door juiste observatie te analyseren wat er in de wereld om ons heen gebeurt. Een Stoïcijn is daarbij altijd een rationalist.

De Jonge Stoa

Van de Jonge Stoa is redelijk veel bekend omdat uit die tijd van het Romeinse rijk veel geschreven berichten bewaard zijn gebleven.

Seneca bijvoorbeeld was een getalenteerde bestuurder die veel geschriften heeft nagelaten. Zijn einde kwam in 65 n. Chr. toen keizer Nero hem ervan beschuldigde een complot tegen hem te vormen en Seneca dwong om zelfmoord te plegen. Eén van zijn stellingen was dat oude filosofieën altijd waardevol blijven omdat het juist gaat om de toepassing ervan die altijd nieuw blijft. Juist die praktische toepasbaarheid is in feite de grote uitdaging.

Epictetus is van belang geweest omdat hij een helder onderscheid wist te maken tussen wat er in onze macht ligt en wat juist niet. We kunnen de wereld om ons heen niet beïnvloeden maar wel onze houding hiertegenover. Hij stelde ook dat theoretisch weten niet voldoende is maar meer het oefenen en praktiseren van het leven van alledag.

Keizer **Marcus Aurelius** was natuurlijk in de eerste plaats bestuurder en militair. Hij heeft in zijn legertent veel meditatie geschreven en was een aanhanger van Epictetus. Hij was een kritisch mens met veel zelfreflectie en iemand met hoogstaand plichtsgevoel.

Erasmus en Calvijn kenden het werk van Seneca en hebben erover geschreven. Rond 1600 is veel onderzoek naar het Stoïcisme gedaan door ene Justus Lipsius die constateerde dat er op veel punten overeenstemming bestaat tussen het Christendom en het Stoïcisme. Ook Blaise Pascal en Descartes hebben zich wel met het Stoïcisme bezig gehouden.

Het Christendom is een religie en het Stoïcisme een gedragsfilosofie. Als zodanig staan ze los van elkaar, al zijn er hier en daar overeenkomsten.

Literatuur:

1. Wikipedia
2. "Standvastig," Svend Brinkmann, Copenhagen 2016

Even stoeien met de Wochensprüche van Maarten Luther

door Nico Pellenbarg

Maarten Luther heeft eens een verzameling spreken, voor elke week één, het licht doen zien. We kennen ze als de Wochensprüche. In de Kring Harlingen van 24 februari 2025 hebben we enkele daarvan bekeken. Ds. Jan van Twist hield daarbij een korte inleiding.

Voor zijn tijd had Maarten Luther een heel divers taalgebruik. Gelukkig is er veel van bewaard gebleven. De theologische verhandelingen van Luther waren zonder meer gedegen, ze zijn bijkans orthodox te noemen. Zijn "Tafelgesprekken" zijn veel praktischer van aard maar ook nog altijd zeer gedegen. In zijn Bijbelvertalingen was Luther veel meer op het volk gericht, nog steeds theologisch, maar nu dichter bij het volk. In het vele werk dat van Luther bewaard is gebleven nemen zijn "Wochensprüche" een bijzondere plaats in. We nemen er een paar van bij de kop.

Werken op het land is beter dan bidden in de woestijn

De bedoeling van deze spreuk lijkt duidelijk: werkend op het land ben je constructief en vooral samen bezig. In de woestijn ben je tenslotte maar in je eentje. We denken ook nog even aan de theoloog ds. Okke Jager die eens zei: "Liever een boer die op zijn land werkt dan een boer die in de kerk aan zijn land denkt."

Met de doden leven is een leerschool voor het geloof

Dit is toch een wat moeilijk te plaatsen uitspraak. Denkend aan je ouders, en kijkend naar de voorwerpen uit hun leven, besef je sterker dat je eigenlijk een schakeltje bent in een lange keten van het leven. Ook in musea kom je op dit soort gedachten.

De Heilige Schrift is als een wonderlijk kruid, hoe meer je er over wrijft des te meer gaat het geuren

Dit lezende denk je sterk aan het Zwarte Klooster, het woonhuis van Luther, zijn vrienden en familie, waar zijn vrouw Catharina von Bora de scepter zwaaide in de keuken. De spreuk beweegt je ertoe om vooral meer in de Bijbel te gaan lezen. Hoe vaker je er in leest, hoe meer het voor je gaat betekenen.

Laat de geesten maar botsen maar houdt de vuisten stil

Hier raadt Luther ons aan een stevig gesprek niet uit de weg te gaan. Daarbij is een botsing met andere meningen mogelijk en soms onvermijdelijk; maar je kunt er altijd van leren. Maar ga alsjeblieft niet vechten.

De wegen van God zijn als een Hebreeuws boek dat je van achteren naar voren leest

Zij die wat thuis zijn in de Hebreeuwse taal kunnen dit onmiddellijk beamen. Maar in het algemeen is het zo dat, achteraf op zaken terugkijkende, je beter begrijpt wat de bedoeling was. Zei ook niet de Deense filosoof en theoloog Søren Kierkegaard: "Als je terugkijkt ga je veel dingen beter, in het juiste licht, zien.

Een Christen kan niet anders dan een opgewekt mens zijn, zo niet dan is hij in de macht van de duivel

Van Maarten Luther is bekend dat hij een opgewekt mens was. Zei hij ook niet: "Als ik wist dat morgen de wereld verging plantte ik nog vandaag een appel-boompje."

Het Evangelie kan niet zonder humor verkondigd worden

De Bijbel is natuurlijk geen moppenblaadje. Om te beginnen is het kenmerkende beeld van de gewonde en gemartelde Christus aan het kruis al niet vrolijk. De wonderen die in de Evangelien beschreven worden stemmen tot verwondering, dieper begrip en ook wel tot blijheid maar niet zozeer tot vrolijkheid. Zeker niet tot humor.

Wat heeft Maarten Luther dan met deze uitspraak bedoeld? Misschien dat je met een milde humor naar de uitkomst van sommige gelijkenissen zou kunnen kijken. De sip kijkende dagloners die minder kregen voor hun werk in de wijngaard dan ze dachten. Of de wijze maagden die weliswaar goed wegkwamen met hun olie maar te zuinig waren om hun "dwaze" collegaatjes een beetje van hun olie te geven?

Met deze uitspraak over humor kan Luther bedoeld hebben dat de toon waarop het Evangelie verkondigd wordt van belang is. Een vrolijke lichte benadering is beter dan loodzware preken.

De Wochensprüche van Maarten Luther telt 51 uitspraken dus we hebben nog veel meer stof voor gesprek!

De Lutherse kerk van Vaals nader bekeken

door Nico Pellenbarg

Op 31 maart 2025 besteedde de Lutherse Kring Harlingen nog eens extra aandacht aan de voormalige Lutherse kerk van Vaals, Limburg. Aanleiding was een nieuwe serie mooie foto's van John Lamaker die Zuid-Limburg regelmatig bezoekt.

In Zuid-Limburg met de brandpunten Maastricht en het vlakbij Aken gelegen Vaals ben je in één van de culturele kernen van het Middeleeuwse Europa. Een oude Romeinse heerbaan liep langs Vaals en handel werd gedreven via de westwaarts gelegen Maas en de Rijn, op korte afstand oostwaarts. Van oorsprong was het een agrarisch gebied maar in de 18e eeuw kwam de lakenindustrie op, een initiatief van uit Aken overgekomen protestanten die in Vaals een grotere mate van godsdienstvrijheid vonden.

Informatietableau aan de Lutherse kerk van Vaals

De Lutherse kerk is ingewijd in 1737 en heeft dienst gedaan tot 1955. Het is een classicistische centraalbouw op een achthoekig grondplan die van buiten niet teveel op een kerk mocht lijken om de dominante Rooms-Katholieken in de omgeving niet voor het hoofd te stoten. In het centrum van Vaals is de oude lakenfabriek nog aanwezig en ook de huizen van de vroegere laken-baronnen zijn nog aan te treffen.

Aanzicht Lutherse kerk Vaals

Vaals, oude lakenfabriek

Het interieur kent prachtige in hout uitgevoerde herenbanken, een fraai bewerkte kansel en zelfs een biechtstoel. De Lutheranen kennen namelijk als enige protestanten nog de biecht hoewel daar nu in de praktijk nauwelijks of niets meer aan herinnert.

Tussen de Dorische zuilen de preekstoel

Detail preekstoel, Régence-stijl

De stijl in de kerk is die van de Luiks-Akense barok. Het orgel, van J.B. Hilgers uit Aken, is in 1765 in gebruik genomen en is in Louis XV-stijl.

Orgel uit 1765 van J.B. Hilgers

Biechtstoel

Sinds 1968 is de Lutherse kerk in gebruik als cultureel centrum onder de naam "De Kopermolen," een verwijzing naar de bewerking van koper die in de 17e eeuw op die plek heeft plaatsgevonden. Ook de achter de kerk gelegen "Koperstraat" doet daaraan herinneren.

Doorkijkje naar het Von Clermont-plein en de Lutherse kerk; op de voorgrond het Von Clermont-huis, thans gemeentehuis van Vaals

Kerkgebouw Nieuwe Oosterstraat 28 -30
8911 KN Leeuwarden

Website www.luthersekerkleeuwarden.nl

**Contact voor Pastorale
zorg en Bezoekwerk** Fam. A. Bakker
Elgersmastate 25,
bij ziekte, 8925 BB Leeuwarden
ziekenhuisopname 058-2663014

Postadres Secretariaat kerkenraad
Nieuwe Oosterstraat 28-30
8911 KN Leeuwarden

Rekening kerk NL91INGB00008256 95
T.n.v. Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden
Nieuwe Oosterstraat 28-30, 8911 KN Leeuwarden

Rekening restauratiefonds NL76 RABO 0373 7409 48
T.n.v. Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden
Nieuwe Oosterstraat 28-30, 8911 KN Leeuwarden

Rekening diaconie NL46INGB 0001 2352 63
T.n.v. Diaconie Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden,

Bij wijziging van adres en andere gegevens van belang voor de
ledenadministratie graag bericht aan :
Ledenadministratie ELG Leeuwarden
p.a. Nieuwe Oosterstraat 28, 8911 KN Leeuwarden
kerkrentmeester.westerbeek@gmail.com

„De Friese Lutheraan“

redactie

opmaak

druk en verzending

de kerkenraad

Elisabeth Huxdorff

Dekker drukwerken/FRL Post

